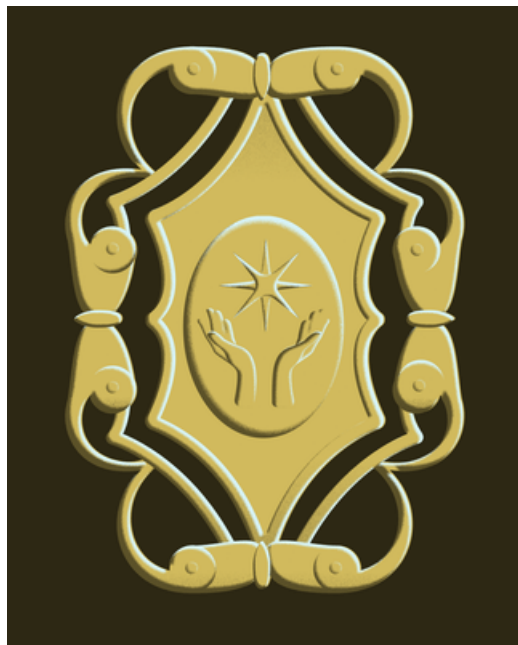

Als niemand meer ergens in geloofd: zo begin je een morele revolutie

Rutger Bregman

24.12.25 Essay 16-21 min

Illustraties door Luka van Diepen (voor de Correspondent)

Autoritaire leiders winnen zelden omdat mensen zo sterk in hen geloven. Ze winnen omdat mensen nergens meer in geloven. Als vertrouwen verdampt, wordt de geschiedenis gevaarlijk kneedbaar. In deel twee van mijn Reith Lectures onderzoek ik hoe zulke momenten kunnen ontsporen – en waarom juist dan een kleine minderheid het verschil kan maken.

In de herfst van 1917 hing er bepaald geen revolutionaire stemming in de straten van Sint-Petersburg. Eerder een van uitputting. Cynisme. Apathie.

Na jaren van oorlog, honger en hopeloosheid hadden de Russen alle vertrouwen in de politiek verloren. Ze haatten de tsaar en de koninklijke familie, maar ook de incompetenten liberalen die hen hadden vervangen. Ze haatten de corrupte ambtenaren, de generaals, de grootgrondbezitters, de priesters. Iedereen was onderdeel van hetzelfde kapotte systeem.

Dus toen Lenin en zijn bolsjewieken naar het Winterpaleis marcheerden, haalden veel Russen hun schouders op. *Prima. Verover het maar. Ook jullie houden het nog geen zes weken vol.*

Maar de bolsjewieken hielden het wel vol.

Geen zes weken, maar zeventig jaar.

De Russische Revolutie is een schoolvoorbeeld van hoe apathie de weg kan vrijmaken voor tirannie. Als het midden instort, als niemand meer ergens in geloofd, als de oude wereld zo heeft afgedaan dat zelfs de grootste gek een beter alternatief lijkt, dan neemt de geschiedenis vaak een duistere afslag.

In mijn eerste Reith Lecture betoogde ik dat we nu een vergelijkbare periode doormaken. Ik beschreef hoe de elites van vandaag worden gekenmerkt door immoraliteit en een gebrek aan ernst. Ik vergeleek de Verenigde Staten met de spectaculaire ondergang van het oude Rome en Europa met het langzame sterven van Venetië. Overall in het Westen slinkt het vertrouwen in de democratie. Mensen haken af en swipen weg. Ze koesteren geen vertrouwen meer in politici, in de media, in rechtbanken, in verkiezingen. Ze hebben te veel schijnheiligheid gezien, te veel gebroken beloften.

Voor moderne Lenins is dit een gouden kans. Ze ruiken dat hun tijd is aangebroken. De radicale ideologen staan te wachten in de coulissen, of het nu ultraorthodoxe autocraten zijn of neofascistische techbro's. Elke dag krijgen ze meer invloed, niet omdat ze zo

overtuigend zijn, maar omdat de alternatieven zo hebben afgedaan.

‘Geef hem dan maar een kans’, zeggen mensen als er weer eens een miljardair-met-messiascomplex opstaat, of een zogenaamd sterke man. ‘Veel erger dan dit kan het niet worden.’

Toch kan het wél erger worden. Veel erger.

Maar dan nu, het goede nieuws. Ik had beloofd dat ik deze serie lezingen zou opbouwen als een klassieke preek. Deel één: ellende. Deel twee: verlossing. En deel drie: dankbaarheid. De arme zielen in Londen moesten dat eerste deel doorstaan, wat betekent dat jullie hier in Liverpool het hellevuur mogen overslaan en rechtstreeks op de verlossing afkoersen.

Het verleden is immers veel meer dan een kerkhof van rampen, het is ook een bron van hoop. Ik ben altijd gefascineerd geweest door kleine groepjes koppige mensen die de loop van de geschiedenis hebben veranderd. Soms ten slechte, denk aan de bolsjewieken. Maar vaak ook ten goede. Florence Nightingale en de verpleegkundigen die de wetenschappelijke geneeskunde vormgaven. Emmeline Pankhurst en de suffragettes, die de strijd om het vrouwenkiesrecht wonnen. Norman Borlaug en de uitvinders van de groene revolutie, die miljoenen mensen behoedden voor de hongerdood.

Wat al deze pioniers gemeen hadden, was een heldere visie, een schaalbare strategie en een onverzettelijke vasthoudendheid om hun doel te bereiken. In de onsterfelijke woorden van de antropoloog Margaret Mead: ‘Twijfel er nooit aan dat een kleine groep bedachtzame, toegewijde burgers de wereld kan veranderen. Dat is zelfs het enige wat ooit verandering teweeg heeft gebracht.’

Ik weet dat veel historici sceptisch staan tegenover dit beeld. Zij richten zich liever op de diepe onderstromen van de geschiedenis: geografie, demografie, technologie. Voor hen spelen individuen nauwelijks een rol. De zogenaamde *Great Man*-theorie, zo betogen ze, verhoudt zich tot ons vak zoals aderlaten tot de geneeskunde. De immoraliteit en lichtzinnigheid van de elites van vandaag zijn – in hun ogen – slechts symptomen van diepere krachten.

Ik geef direct toe: in die analyse schuilt veel waarheid. En toch heb ik twee grote bezwaren. Ten eerste laat ze weinig ruimte voor contingentie – voor het feit dat de geschiedenis soms plotseling kan afbuigen in een onverwachte richting. En ten tweede ontkent ze onze handelingskracht.

Natuurlijk, de negentiende-eeuwse fixatie op ‘Grote Mannen’ is terecht weggezet als naïef, elitair en seksistisch. Maar je kunt moeilijk ontkennen dat bepaalde individuen – Lenin, om maar iemand te noemen – ongelooflijk veel kwaad hebben gedaan. En als dat waar is, waarom zou het omgekeerde dan niet óók kunnen gelden? Dat een handjevol mannen en vrouwen de boog van de geschiedenis zomaar richting rechtvaardigheid kan buigen.

Een paar jaar geleden begon ik een studie naar dit soort mensen. Naar de grote morele pioniers uit onze geschiedenis. En al snel werd ik gegrepen door een onverwacht gevoel dat zich het beste laat omschrijven als ‘morele jaloezie’.

Rond die tijd had ik ongeveer tien jaar van mijn carrière doorgebracht als opiniemaker: ik schreef boeken en artikelen, hield praatjes, twitterde – altijd in de hoop dat iemand anders uiteindelijk de handschoen zou oppakken om daadwerkelijk de wereld te verbeteren. Intussen stond ik aan de zijlijn. Ik keek toe. Ik gaf commentaar. En hoe meer ik las, hoe jaloers ik werd.

De memoires van deze abolitionisten, suffragettes en mensenrechtenactivisten dwongen me mezelf een ongemakkelijke vraag te stellen: Hoe zit het met mijn eigen leven? Wat zal mijn nalatenschap zijn?

Zoals de historicus en Amerikaanse president Theodore Roosevelt ooit zei: 'Het is niet de criticus die er toe doet.' De geschiedenis wordt niet veranderd door mensen die niets op het spel zetten. Niet door cynici die uitleggen waarom iets nooit zal werken, of door slimmeriken die elke fout aanwijzen (iets wat ik vooral veel onder journalisten heb gezien...). Verandering komt van mensen die het risico nemen dat ze voor paal komen te staan, die fouten maken, die neergehaald worden en gewoon weer opstaan.

Dit zijn mensen die durven te kiezen voor een doel dat groter is dan hun eigen comfort. Soms winnen ze, vaak falen ze. Maar zoals Roosevelt ons in herinnering bracht: zelfs als ze falen, bereiken ze meer dan al die mensen die het nooit geprobeerd hebben, die op safe spelen, die ironie verkiezen boven lef, en die nooit de zoete smaak van een overwinning hebben geproefd, of de schaamte van een bittere nederlaag.

Als jonge man verslond Roosevelt de verhalen van de helden van weleer en besloot: dít is het leven dat ik wil leiden. Hij maakte de bewuste keuze om groots te leven.

Vandaag wil ik inzoomen op een klein groepje bedachtzame en toegewijde mensen die dezelfde keuze maakten. We kennen ze als de oprichters van de succesvolste mensenrechtenbeweging die deze wereld ooit heeft gekend: de strijd tegen de slavenhandel en de slavernij. En opvallend genoeg is dit een oer-Brits verhaal. Zoals bekend bouwde het Verenigd Koninkrijk een van de bruto slavenrijken ooit, en hier in Liverpool kochten zelfs kleine winkeliers gretig aandelen in deze monsterlijke handel.

Maar het Verenigd Koninkrijk werd ook de drijvende kracht achter de afschaffing van de slavernij. In deze paradox schuilt een cruciale les. De afschaffing is niet zomaar een hoofdstuk in de geschiedenis, ze laat ons zien wat ambitieuze idealisten kunnen bereiken. In een tijd waarin Groot-Brittannië zijn zelfvertrouwen verliest en verdrinkt in nostalgie, is het goed om te bedenken dat 's lands grootste prestatie niets te maken had met veroveringen, met welvaart of een wereldrijk.

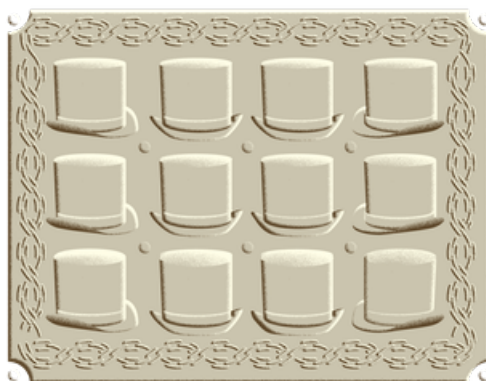
Het was de moed om een einde te maken aan een van de duisterste instituten uit de menselijke geschiedenis.

Laat ik beginnen met enkele basisfeiten over het Britse abolitionisme. Het belangrijkste is dat je je realiseert hoe vreemd deze beweging was. Hoe volslagen onwaarschijnlijk.

Terugkijkend lijkt het alsof de beweging uit het niets kwam. Niemand had ooit zoiets gezien. In de zomer van 1787 verspreidde ze zich als een lopend vuur door het hele land. Er werd in alle kranten over geschreven, en in de koffiehuisen ging het nergens anders over. 'Als je de geschiedenis van landen bestudeert,' schreef de Franse filosoof en politicus Alexis de Tocqueville jaren later, 'vraag ik me af of je ook maar iets zult tegenkomen wat zo bijzonder en briljant is.'

De meesterbreinen achter de beweging? Dat waren twaalf mannen met zwarte hoeden. Op 22 mei van dat jaar hadden ze zich verzameld in een kleine drukkerij aan de George Yard nummer 2, in het centrum van Londen. Daar, tussen de inktpotten en stapels papier, begonnen ze de eerste en misschien wel invloedrijkste mensenrechtencampagne ooit.

De missie van de twaalf leek even simpel als onmogelijk: het grootste kwaad van hun tijd uitroeien. In een land waarin minder dan 3

procent van de bevolking (en geen enkele vrouw) mocht stemmen, lanceerden ze een beweging die miljoenen in beweging bracht om een van de oudste economische systemen ter wereld omver te werpen. Het was de eerste grote politieke beweging die draaide om de rechten van *anderen*.

‘In heel de menselijke ervaring’, schrijft de historicus Adam Hochschild, ‘was zo’n campagne nog nooit vertoond.’

Het is verleidelijk om de officiële afschaffing van de slavernij te zien als een onvermijdelijke uitkomst van de vooruitgang. Dat in een wereld van auto’s en computers de slavenhandel sowieso wel was verdwenen, net als de postkoets en de postduif. Maar historici vertellen ons iets anders. Als je dieper graaft, zie je hoe onwaarschijnlijk de afschaffingsbeweging was. ‘Een historisch toeval’, noemt een prominente geschiedkundige het. ‘Een onvoorspelbare gebeurtenis die net zo goed niet had kunnen plaatsvinden.’

In andere Europese landen was er dan ook vrijwel geen antislavernijbeweging. Het standaardwerk over het abolitionisme in Portugal heeft de veelzeggende titel *The Sounds of Silence*. Ook in Spanje werd de slavernij nauwelijks als een probleem gezien. Het Franse antislavernijgenootschap had eind achttiende eeuw slechts 141 leden, en hield er na vijf jaar mee op. Vijftig jaar later had de Nederlandse Maatschappij ter Bevordering van de Afschaffing der Slavernij grote moeite om haar leden er überhaupt van te overtuigen op te komen dagen bij bijeenkomsten.

Of, zoals een van de Britse abolitionisten mijn prachtige thuisland omschreef: ‘Dit is een koude en doodse plek.’

En in de Verenigde Staten, *the land of the free*? Welnu, de enige politieke partij die zich verzette tegen de slavernij – de Vrijheidspartij – won in geen enkel district de verkiezingen. Zelfs in 1860 nog had de grootste antislavernijkrant, *The Liberator*, slechts drieduizend abonnees. De harde waarheid is dat ‘abolitionist’ een scheldwoord was. Een campagne medewerker van de toekomstige president Abraham Lincoln klaagde dat zijn tegenstanders hem van alles naar het hoofd slingerden – ze noemden hem ‘brutaal, ijdel, onvolwassen, maar erger nog: een abolitionist’.

Het was nog erger dan vandaag een veganist zijn.

Geen wonder dus, dat de meeste Europese en Amerikaanse abolitionisten weinig voor elkaar kregen. Spanje, Portugal, Frankrijk en Nederland verboden de slavenhandel slechts schoorvoetend, en alleen onder Britse druk.

En die druk was gigantisch. De Britse marine tuigde een enorme operatie op tegen de slavenhandel, die de geschiedenis in zou gaan als de Blokkade van Afrika. De campagne wordt ook wel ‘de duurste internationale morele inspanning in de moderne geschiedenis’ genoemd. 2.000 slavenscheepen werden gevorderd, 200.000 slaafgemaakten werden bevrijd. Onderzoekers schatten dat ‘de directe Britse inspanningen zorgden voor de uitroeiing van 80 procent van de slavenhandel’.

Dat heeft historici tot een duizelingwekkende conclusie gebracht.

Zonder het succes van de Britse beweging had het waarschijnlijk veel langer geduurd voordat de slavernij was verboden. Sterker nog, het was misschien wel nooit gebeurd. Als de geschiedenis *nét anders* was gelopen, zou de legale slavernij vandaag nog steeds wijdverbreid kunnen zijn.

De drukkerij op George Yard 2 bestaat allang niet meer. Ik ging er onlangs op bezoek en op de plek waar geschiedenis werd geschreven, staat nu een lelijk kantoorgebouw waarin een private-equitybedrijf gevestigd is.

Dat is het soort plek waar onze knapste koppen tegenwoordig belanden. In mijn eerste Reith Lecture had ik het al over deze verspilling van talent. Het grootste probleem van onze tijd is niet klimaatverandering, het risico van een volgende pandemie of het ineensstorten van de democratie. Het grootste probleem is dat veel te veel slimme geesten van alles doen behalve het aanpakken van die bedreigingen.

En toch kan het anders. De reden dat ik zo geobsedeerd raakte door de Britse antislavernijbeweging is dat die een ander soort ambitie laat zien. Een morele ambitie. De jonge leiders van toen waren minstens zo ambitieus als veel afgestudeerden van Oxford en Cambridge nu – maar hun ambitie werd, op de een of andere manier, een andere kant op geleid.

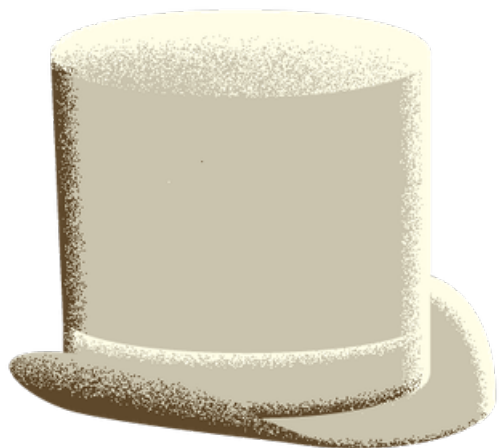
Als we willen begrijpen hoe dat ging, moeten we ons verder verdiepen in de oprichters van de Britse Society for the Abolition of the Slave Trade. Opvallend genoeg waren tien van de twaalf ondernemer. Waar het Franse abolitionisme werd aangevoerd door schrijvers en intellectuelen, werd de Britse beweging gedragen door kooplieden en zakenmannen.

Dit waren mensen die hun eigen bedrijf hadden opgezet en uitgebouwd, en ja, sommigen waren daarmee behoorlijk rijk geworden. Maar dat is niet de reden dat we het vandaag nog over hen hebben. We weten nog wie ze waren omdat ze ervoor kozen hun privileges, hun vaardigheden en hun netwerk te gebruiken om de loop van de geschiedenis te veranderen.

De meesten van jullie zullen weleens hebben gehoord van William Wilberforce, die weliswaar niet een van de oprichters van de beweging was, maar later wel de meeste credits heeft gekregen voor het beëindigen van de slavenhandel. Wilberforce was een apart geval. Als student was hij vooral druk met drinken en gokken. Op zijn 20e leek het hem wel lollig om zich kandidaat te stellen voor het parlement en de erfenis van zijn grootvader te gebruiken om genoeg mensen te betalen om op hem te stemmen (wat in die tijd vrij gebruikelijk was).

Maar op zijn 25e besloot Wilberforce een jaar lang uit de politiek te stappen om in Europa rond te reizen, wat ook toen al een hip tijdverdrijf was onder rijke jongeren. En in die herfst van 1785 zag hij het licht. Tijdens een wandeling in de Zwitserse Alpen nam Wilberforce het besluit om zijn zondige bestaan achter zich te laten en zijn leven te wijden aan God. Hij sloot zich aan bij een nieuwe christelijke beweging, de evangelisten, waar de Britse elite in die tijd een enorme hekel aan had (wegens hun irritante deugneuzerij).

Vanaf die dag zou Wilberforce zich alleen met verheven zaken bezighouden. En wat kon er nou verhevener zijn dan de strijd tegen de slavernij? Sommigen twijfelden aan zijn motivatie, en zeiden dat hij zich meer bekommerde om zijn eigen ziel dan om het lijden van de slaafgemaakten. Maar waar het om gaat, is wat Wilberforce dééd: hij wijdde zijn carrière aan de strijd tegen de slavenhandel.

Minder bekend, maar nog belangrijker was een andere alumnus van Cambridge, genaamd Thomas Clarkson. Hij was de jongste van de oprichters van de Society for the Abolition of the Slave Trade. Als student had Clarkson meegedaan aan een essaywedstrijd, wat in die TikTok-loze tijden dé manier was om faam te verwerven. Deelnemers moesten een dissertatie schrijven in het Latijn, met een antwoord op de vraag:

Is het geoorloofd om anderen tegen hun wil tot slaaf te maken?

Clarkson was destijds 25 jaar oud en bezig met een opleiding tot priester in de Church of England. 'Ik had geen ander motief dan dat van andere jonge mensen destijds aan de universiteit,' schreef hij later over zijn deelname aan de wedstrijd, 'namelijk de wens om literaire eer te verwerven.'

En ja hoor, hij won de eerste prijs. Maar na de prijsuitreiking in Cambridge wilde het onderwerp van zijn essay hem maar niet loslaten. In zijn memoires beschrijft Clarkson een (later beroemd geworden) moment: Hij was op weg terug naar Londen en stapte van zijn paard. Hij bleef peinen en probeerde een fout in zijn redenering te vinden. Maar hoe meer hij nadacht, hoe meer de waarheid tot hem doordrong. Vlak bij het dorpje Wadesmill ging hij in wanhoop langs de kant van de weg zitten.

'Hier kwam de gedachte bij me op', schreef hij later, 'dat als de inhoud van mijn essay klopte, het hoog tijd was dat iemand een einde zou maken aan deze rampspoed.' Ineens kon Clarkson zichzelf zien als de held die de slavenhandel zou beëindigen. Een paar weken later zat hij aan een diner met een paar andere abolitionisten, hij stond op en sprak de plechtige woorden: 'Ik ben bereid om me volledig te wijden aan deze zaak.'

Dat klinkt misschien een tikje pompeus. En ja, als je Clarksons memoires leest, dan moet je soms wel even met je ogen rollen. Maar in de echte wereld doen acties er veel meer toe dan intenties. En het punt is dat deze ambitieuze student woord hield.

Noem het deugpronken als je wilt, maar hier was sprake van echte deugd. Clarkson wijdde de rest van zijn leven, 61 jaar, aan de strijd

tegen de slavernij. Hij legde meer dan 50.000 kilometer af, dwars door het Verenigd Koninkrijk, te paard, vaak 's nachts, en richtte honderden lokale commissies op en wierf duizenden supporters. Hij ging zelfs naar het hol van de leeuw: Liverpool. Hier werd hij bijna vermoord door slavenhandelaars, die hem van een pier probeerden af te duwen.

Christopher Leslie Brown, een van de meest vooraanstaande experts op het gebied van het Britse abolitionisme, werd ooit gevraagd wie de belangrijkste figuur was in de wereldwijde antislavernijbeweging. Brown antwoordde dat hij zich in het begin van zijn carrière had voorgenomen om niet te veel aandacht te schenken aan die individuele 'helden'. Hij wilde focussen op de structurele oorzaken van het abolitionisme.

Maar hoe meer tijd Brown doorbracht in de archieven, hoe meer hij zich realiseerde dat sommige individuen wel degelijk bovenmatig invloedrijk waren geweest. Zou de slavenhandel zijn afgeschaft zonder Wilberforce? Waarschijnlijk wel. Sommige historici denken zelfs dat een slimmere politicus de afschaffing sneller door het parlement had geloodst.

Maar Thomas Clarkson? Had het zonder hem gekund? 'Het is onmogelijk je een andere Clarkson voor te stellen', schrijft zijn biograaf. Clarkson bracht het genootschap samen in 1787, op een cruciaal moment. Hij wijdde zijn hele leven aan de strijd. Wat de apostel Paulus was voor het christendom, dat was Thomas Clarkson voor het abolitionisme. Een tijdgenoot omschreef hem als een 'morele stoomwals' en een 'reus met één idee'.

Eén cruciaal feit over de Britse afschaffingsbeweging heb ik nog niet genoemd, namelijk dat de juiste *timing* essentieel was.

Net als Rusland in 1917, en net als de wereld nu, bevond Groot-Brittannië zich op een kruispunt. De late achttiende eeuw was ook een periode van decadentie en verval. Het politieke midden stond onder enorme druk – dezelfde druk die aan de overkant van het Kanaal zou leiden tot de Franse Revolutie, de Terreur en de onthoofding van een koning.

Mensen hadden schoon genoeg van hun leiders. In het parlement stonk het naar gin en het kwam regelmatig voor dat politici met een dikke tong spraken. De zoon van de koning – de toekomstige George IV – was een notoire zuiplap, gokverslaafde en zelfs naar koninklijke maatstaven een uitzonderlijke hork. Een van zijn naaste medewerkers schreef na zijn dood: 'Een verachtelijker, lafhartiger, egoïstischer en gevoellozer hond bestaat niet.'

Deze morele rot had zich ook buiten het paleis en het parlement verspreid. Londen was uitgegroeid tot de sekshoofdstad van de wereld, waar niet minder dan een op de vijf vrouwen gedwongen in de prostitutie werkte. Executies werden opgevoerd als publieke spektakels, en op straat werden dieren geslagen en gemarteld. 'De Engelse natie overtreft alle andere in immoraliteit,' noteerde een Duitse bezoeker, 'en het misbruik dat aan het licht komt als gevolg van deze verslaving aan losbandigheid, is onvoorstelbaar.'

Kortom: deugdzaamheid was niet bepaald in de mode.

En het was precies in die cultuur van verval dat een beweging voor morele vernieuwing ontstond. De abolitionisten waren een klein groepje rebellen, quakers en evangelisten, die niet alleen de slavenhandel in het vizier namen. Ze wilden een veel bredere morele revolutie ontketenen. Wilberforce zou zijn levensmissie bijvoorbeeld nooit omschreven hebben als 'de strijd tegen de slavernij'. Het abolitionisme stond voor hem voor iets groters: hij wilde goedheid weer modieus maken.

Maar hoe breng je zo'n culturele revolutie tot stand? Hun antwoord was simpel: door te praktiseren wat je predikt. Door je te verbinden aan een nobele zaak. Bedenk: mensen doen geen goede dingen omdat ze goede mensen zijn. Ze worden goede mensen omdat ze goede dingen doen, zelfs als ze aanvankelijk nog handelen uit vroomheid of ijdelheid.

Dat laatste is maar al te menselijk. Vrijwel iedereen verlangt naar erkenning. De meesten van ons willen gezien en bewonderd worden. Maar tegenwoordig bewonderen we de verkeerde dingen, en de verkeerde mensen. Wat ik geleerd heb van de Britse abolitionisten is dat het mogelijk is om de erecode van een land te herschrijven. Dat je een ander soort ambitie viraal kunt laten gaan. Dat je goedheid aanstekelijk kunt maken.

Oorspronkelijk was ik van plan om vijf jaar lang te werken aan een dikke pil over de grote morele pioniers uit de geschiedenis. Maar toen ik het eerste deel af had, over de Britse abolitionisten, legde ik het project op de plank. De morele jaloezie was me te sterk geworden. Ik wilde niet langer alleen schrijven over de mensen in het veld, ik wilde me bij hen voegen.

En dus richtte ik eind 2023 samen met anderen een organisatie op, The School for Moral Ambition. We zien onszelf graag als de 'Robin

Hoods van talent': we halen de slimste en knapste koppen weg uit hun saaie kantoorbanen en sturen ze af op de grote problemen van onze tijd. Aan de basis van ons werk ligt een eenvoudige overtuiging: dat kleine groepjes betrokken en toegewijde burgers de wereld kunnen veranderen.

Wat we vandaag de dag nodig hebben, is niet alleen een beweging van onderop. We hebben óók een nieuwe elite nodig. Niet een elite van geboorte, rijkdom of holle titels, maar een elite met morele ambitie. Een elite die dingen op het spel durft te zetten. Leaders die gebruikmaken van wat ze hebben – hun menselijke, financiële en culturele kapitaal – om een zo groot mogelijk verschil te maken. Toekomstige historici trots maken, dat is waar we op uit moeten zijn.

Dit gaat niet om links tegen rechts. Dit gaat om serieuze versus luiheid, toewijding versus apathie, goed tegen kwaad. Als we de naoorlogse democratische orde willen behouden, moeten we bewijzen dat ons systeem werkt. Dat we niet slechts een clubje klagers en jankerds zijn die niets voor elkaar krijgen. We moeten laten zien dat de liberale democratie kan leveren. En dat wij bereid zijn ervoor te vechten.

In 1917 dachten de meeste Russen dat de toekomst al vastlag. Dat er toch niets goeds meer uit de politiek kon komen, en dat de geschiedenis een farce was waarbij elke nieuwe groep leiders minstens zo slecht was als de vorige. Dat cynisme bleek fataal. Het bereidde de weg voor een tiran die zekerheid beloofde en rampspoed leverde.

Maar 1917 laat ook iets anders zien: dat de wereld in tijden van crisis uitzonderlijk kneedbaar is. Daarom zijn dit soort momenten zo gevaarlijk, maar ook zo kansrijk. Het ijzer van de geschiedenis is het zachtst als het midden op zijn zwakst is.

Dat is waar we vandaag de dag staan. Ons eigen tijdperk van desillusies kan een opmaat zijn tot een nieuwe periode van autoritair leiderschap. Of het kan de geschiedenisboeken ingaan als het moment waarop een nieuwe soort ambitie ontstond, zoals de abolitionisten die ooit belichaamden. Dezelfde apathie die Lenin zijn kans gaf, had net zo goed die van een Clarkson of een Wilberforce kunnen zijn.

In 1785 stapte een jonge man van zijn paard, ergens bij Wadesmill, en besloot hij de geschiedenis te veranderen. Vandaag zou zomaar ons Wadesmill-moment kunnen zijn.

Dit is deel twee van de vierdelige serie Reith Lectures die Rutger Bregman in het najaar van 2025 gaf. De Reith Lectures zijn een jaarlijkse reeks lezingen, vernoemd naar Lord John Reith, de eerste directeur van de BBC, waarbij de Britse omroep prominente hedendaagse denkers uitnodigt om te reflecteren op de toestand van de wereld en de mens. Rutger gaf deze lezing op 30 oktober 2025 in Liverpool.

Vertaling: H.P. van Stein Callenfels